

פרק ז

הפסק אחר ברכת המפיל וק"ש שעל המיטה

לימוד תורה ונקיון הגוף קודם אמירתה

א. טוב ונכון שיעסוק אדם בתורה בלילה קודם שישנא, וישתדל שמיד כשיסיים סדר לימודו, יתחיל באמירת סדר קריאת שמע שעל המיטה, ואל יפסיק ביניהם בדברים שאינם לצורך. ויש שכתבו שעל כן ראוי שגם יבדוק עצמו לנקביו קודם הלימוד, כדי שלא יפסיק בין לימודו לאמירת קריאת שמע המיטה.^ב

.....אבן השתיה.....

א. דע כי מעלת לימוד התורה בלילה, גדולה היא לאין ערוך, וקצרה היריעה מהכיל את הנאמר בזה, ורק אזכיר כאן מעט מזעיר.

איתא בגמרא (ברכות יד.) אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן: כל המשביע עצמו בדברי תורה ולן, אין מבשרין אותו בשורות רעות וכו'.

ובזהר הקדוש אמרו (משפטים דף ק"ט ע"ב): אשריהם ישראל שמקריבים הרוחות שלהם קרבנות לפני ה' בכל לילה ולילה, שהרוח שלהם עולה אליו, אם הוא מעלה אותה בתורה ובמצוה וכו', אשרי מי שהוא מעלה אותה במצוה וכו', בשבילה נאמר בידך אפקיד רוחי, ע"כ.

וראה בספר סדר היום (סדר ק"ש וידי הלילה), ז"ל: וישתדל שלא ישקע בשינה, אלא מתוך דברי תורה, כדי שתתראה נשמתו לפני בורא עולם יתברך ויתעלה מתוך דברי תורה, וכן יחמול עליו בעל הפקדון להחזיר לו נשמתו מחודשת מכל טוב, עכ"ל.

וראיתי שהמהרש"ם ברעזאן זצ"ל ודעת תורה, סימן רל"ט) כתב, וז"ל:

לסיים ענייניו קודם

ב. יסיים אדם את כל ענייניו קודם שיקרא קריאת שמע שעל המיטה, כדי שיסמיך קריאתה לשינה ככל האפשר, אמנם בשעת הצורך, רשאי להפסיק לדברים הנחוצים לו, אף אחר שקרא קריאת שמע שעל המיטה (וכפי שיבואר להלן) ^ד. ואם הפסיק בין הקריאת שמע לשינה, ואפילו לדברי

•. אבן השתיה •.

השינה בידו, ואינו מחוייב לתקן אלא דבר שתלוי בו, עכ"ל.

ומדבריו משמע שהן אמת שהשינה אינה ביד האדם, אולם דברים שבידו, מחובתו לסלקם קודם שיברך את ברכת המפיל כדי שלא להפסיק בינה לבין השינה. **וראה** במאמר מרדכי (סימן רל"ט ס"ק ד'), ז"ל: ומכל מקום נהגתי בעצמי וכו', ולעשות צרכי השכיבה קודם המפיל וקריאת שמע, כדי שלא להפסיק כל כך בין שינה לברכת המפיל, עכ"ל.

וכן כתב הגאון יעב"ץ בסידורו (בית יעקב – ק"ש שעל המיטה, דף קל"א), וז"ל: אחר שגמר קריאה שעל המיטה, יסיח דעתו מעסקיו וישן מיד וכו', ולא יפסיק בשום מעשה ודבר בין קריאה לשינה, עכ"ל.

ד. הנה כתב בתוספות חיים על החיי אדם (והוא ממחבר אלף המגן על המטה אפרים – כלל ל"ה אות ה'), וז"ל: ויש נוהגים שלא יברכו ברכת המפיל כלל ומענה בפייהם כי יראים שמא יהיו צריכים להפסיק אחר הברכה, אבל טעות הוא בידם, כי באמת מצד הדין מותר להפסיק בדיבור אחר ברכת המפיל, ואפילו באכילה ושתייה מותר לצורך גדול, שהרי הטור והשו"ע לא הביאו כל דין זה, רק בבית יוסף בשם הכלבו

וחפרת – ב' במסורת, וחפרת בה וכיסית צאתך, ואידך – וחפרת לבטח תשכב, מכאן אמרו חכמים שצריך לבדוק נקביו קודם השינה, עכ"ל. וכן הוא בתשב"ץ (דיני שינה סימן רס"א).

ג. כתב הרמ"א (סימן רל"ט סעיף א'), וז"ל: ויקרא קריאת שמע סמוך למטתו, ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שעל מטתו, אלא ישן מיד, שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, עכ"ל.

ולפי זה נראה פשוט שודאי טוב ונכון שיסיים אדם כל ענייניו ורק אחר כך יקרא קריאת שמע שעל המיטה, כדי שיסמיך אותה לשינה ככל האפשר, וכן מצינו שרבי זעירא היה קורא קריאת שמע שעל מטתו כמה וכמה פעמים עד שהיה שוקע בשינה מתוך אמירתה, וטעמו משום שנאמר: ודומו סלה, כלומר שיהא אדם דומם בשינה מתוך אמירתה, (ראה ירושלמי ברכות א, ה).

וראה עוד בשער הכולל (על שו"ע הרב, ק"ש שעל המיטה אות י') וז"ל: אף על פי שמברך המפיל ופעמים רבות עובר זמן רב בין הברכה לשינה, מכל מקום אין זה הפסק דאונס הוא ופטריה רחמנא דאין

צורך, טוב ונכון שקודם שיישן יחזור ויאמר פרשה ראשונה של קריאת שמע^ה.

..אבן השתיה..

ומצאתי בספר מנחת כהן וקרפמן – חלק ג' עמוד קנ"ה, הערות מראה כהן) שכתב בשם ספר מחשבה בעצה (סימן ד) עיצה נכונה למי שירא לנפשו שלא יוכל לישון אחר ברכת המפיל, ומוכרח לקום ממטתו בעוד שלא יישן: שאחר שיקום ממטתו בעוד לילה לא ירחץ פניו עד שיחזור וישכב ויישן, והוא על פי הרמב"ם ותפילה פרק ז' הלכה ח' שבתשעה באב ויום הכיפורים שאין רחיצת פנים, אין מברך "המעביר חבלי שינה", אף שישן כל הלילה, דסבירא ליה להרמב"ם שעל היקיצה משינתו יצא בברכת אלוקי נשמה, וברכת המעביר חבלי שינה אינה רק על רחיצת פניו שבזה מעביר את חבלי השינה מעיניו לגמרי.

ועל פי זה נראה שגם לענין ברכת המפיל חבלי שינה, אף שקם ממטתו ועוסק בענייניו, מכל מקום כל זמן שאינו רוחץ את פניו, עדיין חבלי שינה על עיניו, וכל עסקיו וענייניו שמפסיק בהם בין ברכת המפיל לשינה, לא הוי הפסק כלל, וכל זמן שלא רחץ פניו עדיין חבלי שינה על עיניו מקרי, וצ"ע.

ה. הגאון יעב"ץ (סידור בית יעקב עמוד קל"א), וז"ל: ולא יפסיק בשום מעשה ודבר בין קריאה לשינה וכו', אם לא מהכרח גדול, ואז יחזור ויקרא קריאת שמע פרשה ראשונה לפחות עם פסוק בידך אפקיד רוחי, אבל ברכת המפיל אינו צריך לחזור,

[כתב]: נהגו שלא לאכול ולשתות אחר קריאת שמע, וסמכו על הפסוק: ודומו סלה, ואין זה אלא מנהג וכו'.

ובודאי מי שיכול ליהרר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליהרר, אין להשגיח כלל על זה לבטל על ידי זה איזה ברכה, בפרט אם שואלים אותו, מותר לכולי עלמא להשיב, דלא גרע מבין הפרקים דמשיב שלום לכל אדם, ואין צריך לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

וכן כתב בספר כנסת הגדולה (סימן רל"ט) שמה שנהגו שלא להפסיק בין ברכת המפיל לשינה, בדיבור או באכילה ושתיה, אין זה מטעם ברכה לבטלה, אלא שורש הדבר הוא משום שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם, ודומו סלה, ומפסוק זה ילפינו דראוי להסמיך את הקריאת שמע שעל המיטה לשינה, ועל כן ודאי שלדברי הכרח וצורך רשאי להפסיק אף בין קריאת שמע וברכת המפיל לבין השינה.

ולגבי ברכת המפיל ראה בשו"ת התעוררות תשובה (חלק א' סימן קנ"ח), וספר מאורי אור (באר שבע דף מ"ג), ובפתח הדביר (סימן רל"ט סק"ג) שהיא אינה כברכת הנהנין שאסור להפסיק בין הברכה למעשה, אלא ברכה זו היא ברכת השבת וההודאה על מנהג העולם, ורשאי להפסיק אחריה ובפרט לדברי הכרח.

לאומרה סמוך לשינה

ג. טוב ונכון לקרוא את סדר קריאת שמע שעל המיטה סמוך מאוד לזמן שכיבתו קודם שיישן, ואל ימתין לאומרה עד שתאחזנו השינה, אלא יקרא אותה מעט קודם, ואף על פי שלא ירדם מיד אחר אמירתה, אין זה הפסקה.

אכילה ושתיה

ד. יזהר אדם לסיים לאכול ולשתות קודם שיברך את ברכת המפיל, וקודם

..אבן השתיה..

וראה בספר יסוד ושורש העבודה (שער ז' פרק י"ב), ז"ל: ועל המיטה לאו דוקא, אלא פירוש סמוך למטתו בשעה שרוצה לילך לישון, עכ"ל.

וכן היא משמעות הפוסקים שצריך להשתדל לקרוא את סדר קריאת שמע שעל המיטה סמוך לשינה, ומטעם שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה.

ז. כנסת הגדולה (סימן רל"ט – הגהות הטור), ז"ל: אמר המאסף, אני מן הטועים בזה לומר קריאת שמע בעת שאני הולך לישון, ואיני ממתין לאומרה עד שאישן, מטעם שלא יאנוס אותי השינה ואשכח מלאומרה, עכ"ל.

וראה בכף החיים (סימן רל"ט ס"ק ט'), ז"ל: ועוד נראה לי הטעם, דאי מאחר (הק"ש שעל המיטה) עד שיבוא לו שינה, לא יוכל לכוין בקריאת שמע כפי הצורך, ועל כן צריך להקדים.

ח. של"ה (מס' חולין), ז"ל: ואף על גב דשינה אין בידו, ולפעמים מפסיק הרבה בעל כורחו בין הברכה לשינה, זו אינה כלום –

אם לא הסיח דעתו מהשינה, ואם הסיח – נראה לי שצריך לחזור ולברך גם כן, עכ"ל.

וכן כתב בספר יוסף אומץ (ויזפא – אות קפ"ב), ובמשנה ברורה (סימן רל"ט סק"ד) שיחזור ויקרא קריאת שמע פרשה ראשונה.

וטעם הדבר כי ראוי להרדם מתוך קריאת שמע, שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה.

ולגבי מה שכתב היעב"ץ שכשהסיח דעתו מן השינה, יחזור לברך המפיל, דע כי רוב הפוסקים חלקו בזה, וכן הוא בספר פתח הדביר (סימן רל"ט סק"ג), אלא שהוסיף שמכל מקום על הצד היותר טוב, יאמרנה שוב בלא שם ומלכות.

ו. בגמרא (ברכות ד:) איתא שמצוה לקרות קריאת שמע על מטתו.

ופירש שם המאירי, ז"ל: ולא על המיטה ממש, אלא סמוך לשכיבתו, עכ"ל.

וכן תמצא בספר היראה לרבנו יונה, ז"ל: בא מבית התפילה והגיע זמן השכיבה, יקרא קריאת שמע כולה, עכ"ל.

שיקרא את סדר קריאת שמע שעל מיטה ט.

ומכל מקום אם אחר שברך המפיל וקרא קריאת שמע, נהיה רעב או צמא, רשאי מעיקר הדין לאכול ולשתות, וכל שכן אם נזכר שצריך לשתות תרופה וכיו"ב שרשאי.

ואם הפסיק לאכילה ושתיה וכדו' אחר שאמר את סדר קריאת שמע שעל המיטה, טוב ונכון שיקרא שוב את פרשה ראשונה של קריאת שמע קודם שישן יא.

דף 122ב

..אבן השתיה..

ושתיה מותר לצורך גדול, שהרי הטור והשו"ע (סימן רל"ט) לא הביאו כל דין זה, רק בבית יוסף בשם הכל בו [כתב]: נהגו שלא לאכול ולשתות אחר קריאת שמע, וסמכו על הפסוק – ודומו סלה, ואין זה אלא מנהג וכו'.

דבודאי מי שיכול לזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול לזהר, אין להשגיח כלל על זה וכו', ואין צריך לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

ושורש הדבר, כי ברכת המפיל אינה כברכת הנהנין שצריך להסמך הברכה לעשיה, אלא היא ברכת הודאה ושבח שרשאי להפסיק אחריה, ובפרט לצורך והכרח.

וכן תמצא בספר מאורי אור (חלק באר שבע, דף מ"ג ע"א), ובספר בירך את אברהם (סימן ע"ג), וביפה ללב (סימן רל"ט סק"ז), ובפתח הדביר (סימן רל"ט סק"ג), וראה עוד בשו"ת יחיה דעת (חלק ד' סימן כ"א) שדן בזה באורך.

יא. הגאון יעב"ץ (סידור בית יעקב, דף קל"א), ז"ל: לא יפסיק בשום דבר ומעשה בין

דאונס רחמנא פטריה, ואין מחוייב לתקן אלא דבר שתלוי בו.

ט. רמ"א (סימן רל"ט סעיף א'), ז"ל: ויקרא קריאת שמע סמוך למטתו, ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שעל מטתו, אלא יישן מיד, שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, עכ"ל.

וכן תמצא באורחות חיים מלוניל ודין ק"ש סמוך למטתו, אות א', ובכל בו (סימן כ"ט), ובכנסת הגדולה, ובלבוש (סימן רל"ט). י. דע כי אף על פי שמשמע מהפוסקים (הנזכרים בהערה הקודמת) שאין לאכול ולשתות אחר שקרא את סדר קריאת שמע שעל המיטה, מכל מקום אין זה איסור מעיקר הדין, אלא רק מקורו במנהג, ואתה תחזה שכשהפוסקים הביאו דין זה, כתבו: ונהגו שאין אוכלים וכו'.

וראה שכן כתב התוספות חיים על החיי אדם (כלל ל"ה אות ה'), ז"ל: ויש נוהגים שלא יברכו ברכת המפיל כלל, ומענה בפייהם כי יראים שמא יהיו צריכים להפסיק אחר הברכה, אבל טעות הוא בידם, כי באמת מצד הדין מותר להפסיק בדיבור אחר ברכת המפיל, ואפילו באכילה

דיבורים הכרחיים

ה. מי שברך ברכת המפיל בשם ומלכות, ואף קרא קריאת שמע על מטתו, והזקק לְדַבֵּר לצורך עניינים הכרחיים (כגון – להרגיע ילד בוכה וכיו"ב), רשאי לדבר, ואין זה הפסק בין הברכה לשינה יב. ומכל מקום טוב ונכון שקודם שיחזור לישון יקרא שוב פרשה ראשונה של קריאת שמע יג. ויש שכתבו שאף יאמר שוב את ברכת המפיל

—•. אבן השתיה •.—

הברכה לעשיה ואסור להפסיק ביניהם כלל, אלא היא ברכת הודאה ושבח על מנהג העולם שישנים, ועל כן רשאי להפסיק אחריה, ובפרט לדברי צורך.

וראה שכתב תוספות חיים ועל החיי אדם, כלל ל"ה אות ה', ז"ל: ויש נוהגים שלא יברכו ברכת המפיל כלל, ומענה בפיהם כי יראים שמא יהיו צריכים להפסיק אחר הברכה, אבל טעות הוא בידם, כי באמת מצד הדין מותר להפסיק בדיבור אחר ברכת המפיל וכו', ואין זה אלא מנהג וכו', דבודאי מי שיכול ליזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח על זה כלל, עכ"ל.

וגדולה מזו תמצא בספר זכרונות אליהו (עמוד ס') שכתב שכיון שברכת המפיל היא על מנהגו של עולם, הילכך אפילו אם יהיה לו צורך לדבר אחריה מחמת איזה אונס, עם כל זאת יברך אותה בשם ומלכות, וכן הוא בהליכות שלמה (תפילה, חלק א' פרק י"ג הערה כ"ד).

יג. יוסף אומץ (ויזפא – אות קפ"ב), ז"ל: ואם באונס נצטרך לדבר, יחזור ויקרא

קריאת שמע לשינה, וכל שכן שלא יאכל וישתה, אלא אם כן במקום הכרח גדול, ואז יחזור ויקרא פרשה ראשונה של קריאת שמע, אבל ברכת המפיל אינו צריך לחזור ולברך, עכ"ל.

וכעין זה כתב גם המשנה ברורה וסימן רל"ט ס"ק ד', וטעמם – כי ראוי לסמוך את הקריאת שמע לשינה ככל האפשר, וכמו שכתב הרמ"א בזה וסימן רל"ט, וגם ראוי לשקוע בשינה מתוך אמירתה, וכמו שמצינו בירושלמי (ברכות א, א) שרבי זעירא היה אומרה שוב ושוב עד שהיה נרדם.

ולגבי ברכת המפיל שנית – דעת הגאון יעב"ץ הנ"ל שאם הסיח דעתו ממנה, צריך לחזור ולברך אותה שנית בשם ומלכות, אולם רוב הפוסקים חלקו עליו בזה.

וראה בפתח הדביר (סימן רל"ט סק"ג) שכתב שאם הפסיק הרבה בינה לבין השינה, די שיאמר אותה בלא שם ומלכות. **יב.** שו"ת באר משה (חלק א', סימן ס"ג אות ד'), ושו"ת יחיה דעת (חלק ד' סימן כ"א), ושו"ת ציץ אליעזר (חלק ז', סימן כ"ז).

וסיבת הדבר משום שברכת המפיל אינה כברכת הנהנין שצריך להסמיך

בלא שם ומלכות יד.

לענות לאביו ואימו

ו. מי שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות ואף קרא קריאת שמע שעל המיטה, ואחר כך שאלו אותו אביו או אימו דבר מה – רשאי להשיב להם משום מצוות כיבוד הורים^{טו}.
ומכל מקום טוב ונכון שיקרא אחר כך שוב פרשה ראשונה של קריאת שמע קודם שיישן^{טז}.

•• אבן השתיה ••

שיכול ליזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח על זה כלל, לבטל על ידי זה איזה ברכה, ובפרט אם שואלים אותו, מותר לכולי עלמא להשיב, דלא גרע מבין הפרקים דמשיב שלום לכל אדם, ואין צריך לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

וכן הביאו להלכה בבית ברוך על החיי אדם (כלל ל"ה הערה ה') ובספר זכרו תורת משה (הוב"ד בחיי משה – סימן רל"ט).

וטעם הדבר כיון שמה שלא מפסיקים בין המפיל וקריאת שמע לשינה, הוא מצד חומרא ולא מעיקר הדין (ראה לעיל הערה י"ב), ועל כן במקום צורך ומצוה, ודאי דשרי.

טז. שו"ת באר משה (חלק א' סימן ס"ג), וכן הוא בספר יוסף אומץ (יוזפא – אות קפ"ב), ז"ל: אם באונס נצטרך לדבר, יחזור ויקרא קריאת שמע פרשה ראשונה, עכ"ל. וכן הוא בסידור בית יעקב (דף קל"א ע"ב) להגאון יעב"ץ, רק שהוסיף שם שיאמר גם את הפסוק: בידך אפקיד רוחי וכו'.

וטעם שראוי לחזור על פרשה ראשונה של קריאת שמע, משום שראוי להרדם

קריאת שמע פרשה ראשונה, עכ"ל. וכן תמצא בפתח הדביר (סימן רל"ט ס"ק ג'), ובמשנה ברורה (סימן רל"ט ס"ק ד').

וטעם הדבר, משום שראוי להסמיק הקריאת שמע לשינה ככל האפשר, ואף ראוי להרדם מתוך אמירתה, וכמו שכתב הרמ"א בזה (סימן רל"ט סעיף א'), וכן מצינו שרבי זעירא היה קורא קריאת שמע כמה פעמים עד שהיה שוקע בשינה מתוך אמירתה (ירושלמי, ברכות א, א).

יד. הנה כתב הגאון יעב"ץ (סידור בית יעקב דף קל"א) דבאופן שהסית את דעתו מברכת המפיל, מחמת שהפסיק בינה לבין השינה, צריך לחזור ולברך אותה שנית בשם ומלכות קודם שיחזור לישון, אלא שרוב הפוסקים חלקו עליו בזה, והרב פתח הדביר (סימן רל"ט ס"ק ג') כתב שמכל מקום טוב שיברכנה שנית בלא שם ומלכות.

טו. שו"ת באר משה (שטרן – חלק א' סימן ס"ג) האריך בזה, ומסקנתו שמחוייב הבן לענות להוריו, שהרי הוא מצוות עשה מדאורייתא.

וראה בספר תוספות חיים על החיי אדם (כלל ל"ה אות ה'), ז"ל: בודאי מי

מורה הוראה שנשאל

ז. רב או מורה הוראה שנשאל שאלה נחוצה ודחופה בענייני הלכה אחר שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות, רשאי לענות לשואליו דבר, ואין בזה חשש הפסקי^י.

..אבן השתיה..

שיכול ליזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח על זה כלל וכו', ובפרט אם שואלים אותו, מותר לכולי עלמא להשיב, דלא גרע מבין הפרקים דמשיב שלום לכל אדם, ואין צריך לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

ודע דכל הני מיירי במשיב לכל אדם ששואלו דבר צורך וכיוצא בזה, ואף על פי כן התירו הדבר, ואם כן, כל שכן בנידון דידן שמשיב לשואליו דבר הלכה, ותורה יבקשו מפיהו, דשפיר דמי ומותר.

וראה עוד בשו"ת באר משה (חלק א', סימן ס"ג אות ד'), ובהליכות עולם (חלק א',

פרשת פקודי עמוד רנ"ט) שהתירו לדבר אחר ברכת המפיל לצורך עניינים הכרחיים, ונידון דידן ודאי חשוב כדבר צורך והכרח.

וטעם הדבר, כי ברכת המפיל אינה כברכת הנהנין שצריך להסמיך הברכה לעשיה, ואסור להפסיק ביניהם, אלא היא ברכת השבת וההודאה על מנהג העולם, ורשאי להפסיק אחריה.

וראה בספר זכרונות אליהו (עמוד ס') שכתב שיברך המפיל בשם ומלכות, אף

כשיודע שיצטרך אחר כך להפסיק אחריה מחמת איזה אונס, וכן הוא בהליכות שלמה (תפילה, חלק א' פרק י"ג הערה כ"ד). ועיין

מתוך אמירתה וכמו שכתב הרמ"א בזה (סימן רל"ט). אמנם יעויין בילקוט יוסף – כיבוד אב (חלק ב', פרק ט' סעיף ט"ז) שהורה שאין צריך לחזור ולקרוא שוב הקריאת שמע.

יז. בספר חיי משה הביא (בסימן רל"ט) את דברי זכרו תורת משה שכתב שמי שיכול שלא לדבר אחר קריאת שמע שעל המיטה, ודאי שטוב הוא כדי לקיים את דברי הרמ"א (סימן רל"ט סעיף א') שאין מדברים אחרי קריאת שמע זו, אמנם אם שואלים אותו, מותר לענות, ואפילו בעל נפש אין צריך להזהר בזה, שהרי קיימא לן שאפילו בין הפרקים משיב שלום, ואם כן כל שכן הכא, עכ"ד.

ויעויין בבית ברוך על החיי אדם (כלל ל"ה הערה ד') שכתב בזה שגם הרמ"א הנ"ל שכתב שאין אוכלים ושותים ומדברים אחר קריאת שמע שעל המיטה, אין איסורו זה נובע מחמת ברכה לבטלה, אלא משום דכתיב: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, דהיינו שראוי להסמיך את הקריאת שמע לשינה, ולכן אם שאלו אותו איזה שאלה נחוצה, מותר לענות.

וכעין זה כתב התוספות חיים על החיי אדם (כלל ל"ה אות ה'), וז"ל: ובודאי מי

ויש שכתבו שמכל מקום ראוי שקודם שיישן, יקרא שוב פרשה ראשונה של קריאת שמע"י.

ברכת אשר יצר

ח. מי שנפנה לנקביו אחר שברך ברכת המפיל בשם ומלכות, צריך לברך ברכת אשר יצר, ואין זה הפסק בין ברכת המפיל לשינה יט. ויש שכתבו

..אבן השתיה..

ומדבריו אתה למד, שדעתו בזה שברכת המפיל הרי היא כברכת הנהנין

שצריך להסמיכה לעשיה, ומשום הכי כתב שאין לברכה אלא רק בשעה שענינו נאחזים בשינה, כדי שתהא סמוכה הברכה לשינה ממש, ומטעם זה דעת החזון איש ודעימיה, שלא לברך את ברכת אשר יצר אחר שברך ברכת המפיל בשם ומלכות.

ותמצא שכן דעת הרב יוסף אומץ ויוזפא – אות קע"ו, ז"ל: אם צריך להטיל מים וכל שכן לנקביו, לא ימתין עד בואו אל חדר המשכב שמסתמא אין שם נקיות לברך אשר יצר, ואם תמצא לומר שחדר משכבו נקי ויש לו מים סמוך למטתו, מכל מקום יצטרך להפסיק בברכתו (אשר יצר) בין קריאת שמע למטתו, וזה אסור, לכן יטיל מים ויברך אשר יצר קודם ק"ש, עכ"ל.

וראיתי שבספר ביאורי המשנה ברורה (חלק א' סימן רל"ט) כתב שאפשר שגם האוסרים להפסיק בין ברכת המפיל לשינה, מכל מקום בברכת אשר יצר הם יודו שיהא מותר לברך אותה, ולא יחשב הדבר להפסק.

וסברתו בזה – שהרי הנצרך לנקביו אינו יכול להרדם מחמת כן, וממילא

בשו"ת יחיה דעת וחלק ד' סימן כ"א) שהאריך עוד בזה.

יח. ראה דברינו לעיל בפרק זה הערה י"ג. **יט.** דין זה נידון בהרחבה בפוסקים, ומסקנת רוב הפוסקים שצריך לברך אשר יצר אחר שברך ברכת המפיל, ואין זה הפסק כלל וודעתם תוזכר להלן בהרחבה.

ודע, שדעת מרן החזון איש זצ"ל לאסור לברך את ברכת אשר יצר, אחר שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות, מטעם שהוא הפסק בין ברכת המפיל לשינה, והביאו את דעתו בספר אמרי יושר (נזיקין – אות צ"ח), ובספר דינים והנהגות (מהחזו"א – פרק ח' סעיף ט'), ובספר בירור הלכה (תליתאה – או"ח, סימן רל"ט עמוד קל"ג) וראה שם שציין שכן אמר לו הגר"ח קנייבסקי שליט"א, וכן הביא בספר ליבון הלכה (סימן כ"ב עמוד רס"א), וכן פסק להלכה בשו"ת קול שמחה (טאב – סימן ל"ב).

וטעמם בזה מפני שסבירא להו כדעת ספר סדר היום שכתב וז"ל: הברכה הזאת, אין לברכה עד שיראה הוא בעצמו שהשינה באה עליו ועפעפי עיניו נאחזים לישן, כי איך יברך **המפיל שינה**, והשינה לא באה, אלא שהוא מכין לה מקום שתבוא, ודאי ברכה לבטלה היא, עכ"ל.

.....אבן השתיה.....

ברכת המפיל (בשם ומלכות) **יזהר בזה**, כי יפסיק בין הברכה לשינה, עכ"ל.

וסברתו בזה – מפני שאפשר שדברים ההכרחיים והנצרכים לו, יהיו נחשבים כצורך השינה ממש, ולכן יש להקל בהם שלא יחשבו כהפסק בין הברכה לשינה, ומכל מקום סיים את דבריו בצריך עיון.

אמנם דעת רוב הפוסקים היא שיברך אשר יצר אחר שברך ברכת המפיל, ועיקר טעמם הוא מפני שברכת המפיל היא כברכת השבח וההודאה שאין צריך להסמיך אותה לעשיה, ולכן מותר להפסיק בינה לבין השינה, ובפרט לדברים נצרכים והכרחיים, וכמו שכתב החיי אדם (כלל ל"ה סעיף ד') וז"ל: אבל בלילה אפילו לא ישן כלל, לא הוי (ברכת המפיל) לבטלה, דיש אומרים שתקנו אותה על מנהג העולם, כמו ברכות השחר, עכ"ל.

וראה שכן דעת האליה רבא (סימן רל"ט ס"ק ג'), וכן דעת שיורי כנסת הגדולה (הגהות הטור – סימן רל"ט אות ה'), וכן כתב בספר מאורי אור (באר שבע דף מ"ג ע"א), וכן כתב בספר בירך את אברהם (סימן ע' דף ק"ב), וכן כתב בפתח הדביר (סימן רל"ט ס"ק ג').

ויעויין בשו"ת פרי השדה (חלק א' סימן צ"ג) שנשאל מהגר"ש סופר זצ"ל, אודות מי שנצרך להסך רגליו אחר שברך ברכת המפיל בשם ומלכות, האם יהא רשאי לברך ברכת אשר יצר או לאו, והשיבו בזה שודאי

זה נחשב לצורך השינה כשנפנה לנקביו, ולא יהיה נחשב להפסק ולכן גם ברכת אשר יצר יהא דינה כצורך השינה, ויהא מותר לברך אותה ואין בזה חשש הפסק.

ולענ"ד נראה להביא סמך לסברתו מהא דאיתא בברכות (מ.) שרב ששת התיר לאדם לומר גביל לתורא, ודהיינו לגבל את המורסן למאכל בהמותיו, בין ברכת המוציא לטעימה, ואין זה הפסק כלל, מפני שזה צורך הסעודה, שהרי אמר רב יהודה אמר רב (ברכות שם): אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר **ונתתי עשב בשדך לבהמתך**, והדר – **ואכלת ושבעת**, וכן פסק השו"ע (סימן רס"ז סעיף ו') וראה במשנה ברורה שם (ס"ק מ').

והוא הדין לנידון דידן שהנפנה לנקביו יחשב כצורך השינה, שהרי בלא שיתפנה לא יצליח לישון כלל, ואין זה הפסק, ולכן אף ברכת אשר יצר תחשב כצורך השינה, ויהא רשאי לברך אותה אחר שברך ברכת המפיל בשם ומלכות.

וראיתי שגם בספר משנה הלכה (סימן רל"ט ס"ק א') נסתפק האם ברכת אשר יצר אחר ברכת המפיל, נחשבת כהפסק או לא, והוסיף – שאפשר שמטעם זה נזהר המשנה ברורה מלכתוב בדבריו איסור מפורש לגבי הפסק לדברים הנצרכים אחר ברכת המפיל, שהרי כתב (סימן רל"ט ס"ק ד') וז"ל: ואם תאב לשתות או לדבר איזה ענין נחוץ, נראה שמותר, אך יחזור ויקרא פרשת שמע, אכן אם כבר אמר

שראוי שיקרא שוב פרשה ראשונה של קריאת שמע קודם שיישן^כ.

•• אבן השתיה ••

מברך אשר יצר, ודייק כן מדברי הרמ"א (סימן רל"ט סעיף א') שכתב דאין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שמע (מטעם שנאמר – ודומו סלה), ולא כתב שאסור לאכול ולשתות או לדבר אחר ברכת המפיל, ומשמע מדבריו שאין כל איסור לעשות הפסק אחר ברכת המפיל, ואף אחר קריאת שמע שאסר הרמ"א לעשות הפסק, כוונתו בזה שראוי להסמיק את הקריאת שמע שעל המיטה לשינה ככל האפשר מטעם שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, אבל ודאי שאין איסור להפסיק ביניהם.

ובשו"ת שרגא המאיר (חלק ח' סימן פ"ג אות ב') כתב גם שיברך אשר יצר אף אחר שברך המפיל בשם ומלכות, ויעויין בדבריו שתמה על מרן החזון איש זצ"ל שאסר לברך אשר יצר אחר המפיל, שהרי אם יישן מבלי שיברך אשר יצר, ואחר כך יתעורר, בודאי שאז כבר לא יוכל לברך ברכה זו אחר שהפסיק בשינה בינתיים, ונמצא שלדעתו הפסיד את ברכת אשר יצר, ואין זה מסתבר.

וראיתי שכן העלו להלכה (שיברך אשר יצר) בשו"ת התעוררות תשובה (חלק א' סימן קכ"ח), ובשו"ת באר משה (חלק א' סימן ס"ג אות ה'), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז' סימן כ"ז אות ג'), ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן קל"א), וכן דעת ספר זה השולחן (או"ח, חלק ב' סימן רל"ט), וכן הוא בספר הליכות עולם (חלק א', פרשת פקודי עמוד רנ"ט בהערה),

וכן כתב הגר"י קמינצקי זצ"ל בספרו אמת ליעקב (סימן רל"ט הערה 254) והוסיף טעם חדש בזה, שהרי בלאו הכי הוא מופסק ועומד על ידי מה שנפנה לנקביו, ועל כן רשאי גם לברך ברכת אשר יצר, וכן הביא משמו בשו"ת דברי חכמים (עמוד ע"ט תשובה 206).

ותחזינה – עינינו בספר תוספות חיים על החיי אדם (והוא ממחבר ספר אלף המגן על מטה אפרים – כלל ל"ה אות ה') שכתב וז"ל: ויש נוהגים שלא יברכו ברכת המפיל כלל, ומענה בפיהם כי יראים שמא יהיו צריכים להפסיק אחר הברכה, אבל טעות הוא בידם, כי באמת מצד הדין מותר להפסיק בדיבור אחר ברכת המפיל וכו', דבודאי מי שיכול ליהרר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים. אבל אם אינו יכול ליהרר, אין להשגיח כלל על זה, לבטל על ידי זה איזה ברכה וכו', ואין לבדות חומרות מליבו, עכ"ל. ואף מדבריו אתה למד שודאי מברך אשר יצר אחר המפיל, ואל יפסיד ברכה מחמת חומרא.

כ. כן כתב בשו"ת התעוררות תשובה (חלק א' סימן קכ"ח), וכן משמע מהמשנה ברורה (סימן רל"ט ס"ק ד'). ונראה שטעמם בזה הוא מפני שראוי להרדם מתוך אמירת קריאת שמע, כדמצינו (ירושלמי, ברכות פרק א' הלכה א') שרבי זעירא היה קורא קריאת שמע כמה פעמים עד שהיה שוקע בשינה, וראה שכן כתב הרמ"א בזה (סימן רל"ט סעיף א').

ערבית * ברכת המזון * ברכה מעין ג'

ט. מי שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות, ואף קרא את סדר קריאת שמע שעל המיטה, ואחר כך נזכר ששכח להתפלל את תפילת מעריב – יקום ממטתו ויתפלל תפילת מעריב, ואין זה הפסק בין המפיל לשינה כא.

וכן אם נזכר ששכח לברך ברכת המזון, או ברכה מעין ג', שצריך לברך אותם בעת שנזכר בזה, ואל יחוש להפסק בין המפיל לשינה. ומכל

..אבן השתיה..

יזהר מלהפסיק בין המפיל לשינה לדברים אחרים], עכת"ד.

ויעוין בתוספות חיים על החיי אדם (וכלל ל"ה אות ה'), ז"ל: כי באמת מצד הדין מותר להפסיק בדיבור אחר ברכת המפיל, ואפילו באכילה ושתייה מותר לצורך גדול וכו', ואין זה אלא מנהג (שלא להפסיק אחר המפיל), ועדיף יותר לעבור על המנהג מלעבור חס ושלוש על דברי סופרים וכו', ובודאי מי שיכול ליזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח כלל על זה לבטל על ידי זה איזה ברכה וכו', ואין לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

ולדבריו, פשיטא שבנידון דידן צריך להתפלל ערבית אף אחר שברך

המפיל בשם ומלכות, כיון שתפילת ערבית קבעה לחובה, והיא מתקנת חכמים וראה טור ובית יוסף – סימן רל"ה), ולעומת זאת מה שאין מפסיקים אחר המפיל, מקורו במנהג, ופשיטא שאין להפסיד ערבית מחמת מנהג.

וראה בספר אורחות רבינו הסטייפלר (חלק א', עמוד צ"ח אות קל"ה) שהורה כן למעשה לנכדתו.

כא. שו"ת שרגא המאיר (חלק ו', סימן קכ"ו אות ב').

וביאר דהא דעת הרמב"ם (תפילה ריש פרק ז') והגהות מיימוניות שמברך את ברכת המפיל תחילה, ואחריה קורא קריאת שמע שעל המיטה, ומשמע שקריאת שמע זו אינה הפסק בין המפיל לשינה, ואם כן הוא הדין שיתפלל ערבית בין המפיל לשינה, ולא הוי הפסק.

ועוד, דהא כתב רמ"א (סימן רל"ט סעיף א') שבאופן שלא נרדם אחר שאמר את סדר קריאת שמע שעל המיטה, יחזור ויקרא את פסוקי קריאת שמע כמה וכמה פעמים עד שירדם, ומוכח שפסוקים אלו לא נחשבים להפסק בין המפיל לשינה.

ותו, ראה באליה רבא (סימן רל"ט ס"ק ג') שכתב שברכת המפיל היא ברכת שבח והודאה על מנהג העולם דומיא דברכות השחר, ועל כן אין איסור להפסיק בין ברכת המפיל לשינה. ומחמת הנ"ל הסיק שודאי צריך להתפלל ערבית אף אחר שברך המפיל בשם ומלכות, ואין זה הפסק כלל, [אמנם הוסיף שם שמכל מקום

מקום, טוב ונכון שקודם שיחזור לישון יקרא שוב פרשה ראשונה של קריאת שמע כב.

קריאת שמע של שחרית

י. מי שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות סמוך לעלות השחר כג, ולא הצליח להרדם וכבר הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, ורוצה לקרוא אז קריאת שמע של שחרית, כי חושש שמא מחמת עייפותו ירדם זמן ארוך ויעבור זמן קריאת שמע, הרי הוא רשאי לקרוא אז קריאת שמע של שחרית, ואין זה הפסק בין ברכת המפיל לשינה כד.

•• אבן השתיה ••

ב) אין זה הפסק, מחמת שהוא צורך שלא יפסיד את זמן קריאת שמע, והיינו דומיא דהאומר גביל לתורא שאינו הפסק (ראה ברכות מ' ע"א), עכת"ד.

וז"ל התוספות חיים ועל החיי אדם – כלל ל"ה אות ה': בודאי מי שיכול ליזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח על זה כלל, לבטל על ידי זה איזה ברכה וכו', ואין לבדות חומרות מליבו, עכ"ל. ולדבריו פשיטא שיקרא הכא הקריאת שמע, ואל יחמיר בזה לדחותה, שמא יפסיד זמנה, והוא חומרא דאתי לידי קולא.

ועוד נלענ"ד דהא כתב הרמ"א וסימן רל"ט סעיף א' שראוי להסמיך אמירתה לשינה, ועל כן כשאינו נרדם לאלתר, יקראנה שוב ושוב אף אחר המפיל עד שירדם מתוך אמירתה, ולפי זה ודאי שבנידון דידן יקראנה, ואף על פי שמתכוין לצאת בה ידי חובת קריאת שמע של שחרית, דהא סוף סוף קורא הוא את

כב. יוסף אומץ (ויזפא – אות קפ"ב), ז"ל: ואם באונס נצטרך לדבר (אחר המפיל), יחזור ויקרא ק"ש פרשה ראשונה, עכ"ל.

וכן כתב הגאון יעב"ץ (סידור בית יעקב, דף קל"א ע"ב), אלא שהוסיף שיאמר גם את הפסוק בידך אפקיד רוחי.

וטעמם הוא כי ראוי להרדם מתוך אמירת קריאת שמע, שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, וכן פסק בזה הרמ"א (קל"ט סעיף א'), וכן מצינו (ירושלמי, ברכות פ"א ה"א) שרבי זעירא היה קורא את פסוקי קריאת שמע כמה וכמה פעמים עד שהיה שוקע בשינה.

כג. והיינו לנוהגים לברך אותה בשם ומלכות אחר חצות הלילה.

כד. אשל אברהם (בוטשאטש – תניינא, סימן רל"ט) דן בזה, ומסקנתו שרשאי לקרוא אז קריאת שמע של שחר, ואין זה הפסק: א) כי עיקר ההקפדה בעשיית הפסק אחר המפיל הוא היכא שיכול היה להרדם, והוא עושה הפסק מרצונו ונמנע מלישון, ומשא"כ הכא שהשינה לא באה אליו.

ברכת הלבנה

יא. מי שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות ואף קרא קריאת שמע שעל המיטה, ואחר כך נזכר שלא ברך ברכת הלבנה, אם יש לו שהות לברך בלילות הבאים, ראוי שידחה אותה ויברך בלילה אחר, ולא יפסיק בין ברכת המפיל לשינה כה.

אולם אם זהו הלילה האחרון לברכת הלבנה לחודש זה, או שדבר זה אירע לו בלילות החורף, וחושש שלא יוכל לברך אותה בלילות הבאים מפני העננים, או שחושש שאם ידחה אותה ללילות הבאים, ישכח מלברך אותה לגמרי, רשאי לברך אותה בין ברכת המפיל לשינה, ואין זה הפסק כלל כו.

•• אבן השתיה ••

קריאת שמע, ולא גרע מקורא קריאת שמע
סתם אחר המפיל דשרי.

ליזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב
לקיים דברי המחמירים וכו', עכ"ל.

כה. הנה בספר סדר היום (סדר קריאת שמע על מטתו) כתב, וז"ל: ונראה לי שהברכה הזאת (המפיל) אין לברכה בכל שעה שרוצה לשכב, [אלא] עד שיראה הוא בעצמו שהשינה באה עליו ועפעפי עיניו נאחזות לישון, כי איך יברך המפיל שינה, והשינה עדיין לא באה, אלא שהוא מכין לה מקום שתבוא, ודאי ברכה לבטלה היא וכו', כי ראוי לכל ירא שמים להזהר מזה, ושלא יברך אותה כי אם בשעה הראויה לה, עכ"ל.

וכן כתב בספר זכרו תורת משה (והובאו דבריו בספר חיי משה, סימן רל"ט) שודאי מי שיוכל שלא להפסיק בין המפיל לשינה, הוא טוב יותר כדי לקיים בזה את דברי הרמ"א (סימן רל"ט סעיף א') שאין מדברים אחר קריאת שמע שעל המיטה, עכ"ד.

ועל כן נראה שבאופן שיכול לברך את ברכת הלבנה בלילות הבאים, טוב יותר שידחה אותה, ואל יפסיק בין ברכת המפיל לשינה, וכן העלה בזה בספר אשי ישראל (פרק ל"ה סעיף י').

וכן אמר לי הרה"ג אביגדור נבנצל שליט"א (רב העיר העתיקה), וכן כתב לי הגר"א יוסף שליט"א.

ויש שלמדו מדבריו דסבירא ליה שברכת המפיל הרי היא כברכת הנהנין, וצריך להסמיק אותה לשינה, ואין להפסיק כלל בינה לבין השינה בשום ענין.

כו. הנה בתוספות חיים על החיי אדם (וכלל ל"ה אות ה') כתב, וז"ל: ויש נוהגים שלא יברכו ברכת המפיל כלל, ומענה בפיהם כי יראים שמא יהיו צריכים להפסיק אחר הברכה, אבל טעות הוא בידם, כי באמת מצד הדיו מותר להפסיק בדיבור אחר

ואף על פי שרוב הפוסקים פליגי עליה בזה, מכל מקום נראה שאם אפשר להמנע מלהפסיק בינה לבין השינה, שודאי ראוי לנהוג כן, וכן כתב התוספות חיים על חיי אדם (וכלל ל"ה אות ה'), וז"ל: בודאי מי שיכול

אמנם ראוי שעל כל פנים יקרא שוב פרשה ראשונה של קריאת שמע קודם שיששן כז.

ברכת רעמים וברקים

יב. מי שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות ואף קרא קריאת שמע שעל המיטה, ואחר כך שמע רעמים או ראה ברקים – הרי זה מברך עליהם את ברכתם, ואין זה הפסק בין ברכת המפיל לשינה כח. ועיין בהערה כט.

—•• אבן השתיה ••—

אחר מותר להפסיק ולדבר, אם כן זה לא גרע מצורך, ויכול לברך על רעם וברק אחרי המפיל, כן לכאורה נראה לי, וכן ראיתי בשו"ת באר משה (חלק א' סימן ס"ג אות ה') דמברך אשר יצר אחר המפיל, ולא כספר קול שמחה שחולק בזה, אלא כספר פרי השדה דמברך, ואם כן הוא הדין בשמע ברק וכדומה לכאורה, עכ"ל.

וראה שכן העלה להלכה בספר הליכות שלמה (תפילה – ח"א פרק י"ג הערה כ"ד), ובספר פסקי תשובות (ח"ב, עמוד תתקפ"ט). וסיבת ההיתר, כי ברכת המפיל נתקנה על מנהג העולם והרי היא ברכת שבח והודאה, ועל כן רשאי להפסיק אחריה, דאין צריך להסמיכה לעשיה כברכת הנהנין.

ויעיין בתוספות חיים על החיי אדם (כלל ל"ה אות ה') שכתב שהטור והשו"ע לא כתבו שאסור להפסיק אחר ברכת המפיל, ומה שנזהרים בזה הוא רק מצד מנהג וחומרא, ולפיכך אין לבדות מליבנו חומרות ולהפסיד מחמתן ברכה שהיא מתקנת אנשי כנסת הגדולה.

כט. בט"ז (סימן ס"ב ס"ק ד') כתב שהניעור בלילה וצריך לברך ברכה ואי אפשר לו ליטול ידיו, יהרהר את הברכה בליבו.

ברכת המפיל, ואפילו באכילה ושתיה מותר לצורך גדול וכו', ואין זה אלא מנהג ושלא להפסיק אחר המפיל) וכו', ובודאי מי שיכול ליזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח כלל על זה לבטל על ידי זה איזה ברכה וכו', ואין צריך לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

ומפורש להדיא בדבריו שאין להפסיד שום ברכה מחמת המנהג שלא להפסיק בין המפיל לשינה, ושורש הדבר הוא משום שלדעת רוב הפוסקים ברכת המפיל היא ברכת השבח וההודאה שאין צריך להסמיך אותה לעשיה, ומחמת זה נראה שבכל אחד מהאופנים הנזכרים שעלול להפסיד את ברכת הלבנה לגמרי, הרי ודאי שיש לברך אותה אפילו בין ברכת המפיל לשינה, ואין זה הפסק, וכששוחחתי על ענין זה עם הרה"ג אביגדור נבנצל שליט"א, אמר לי שכן מסתבר.

כז. ראה מה שכתבנו לעיל בפרק זה הערה י"ג, קחנו משם.

כח. שו"ת רבבות אפרים (חלק א' סימן ק"פ), ז"ל: ואחד שאלני, אם שמע ברק או רעם, אי יכול לברך אחרי המפיל, והנה להנזכר לעיל דאשר יצר, וכן לאיזה צורך

ספירת העומר

יג. מי שברך ברכת המפיל בשם ומלכות וקרא קריאת שמע שעל המיטה, ואחר כך נזכר ששכח באותו לילה לספור ספירת העומר. צריך לברך על ספירת העומר ולמנות את מנין אותו לילה לאלתר, ואל ידחה זאת, ואין לחוש בזה להפסק בין ברכת המפיל לשינה ל.

•. אבן השתיה •.

ובכף החיים (סימן ד' ס"ק ק"ח) כתב שעל פי הזהרה הקדוש, אין לברך ברכה כשרוח רעה שורה על ידיו, ונראה שפשוט הדבר דלא מהני מה שמשפשף את ידיו במידי דמנקי, כדי להעביר את רוח הטומאה מידי, ועל כן מי שאינו יכול לקום ממטתו בלילה ליטול את ידיו, אל יברך את הברכה בפיו, אלא ירהרנה בליבו, וירא שמים, יאנוס וידחוק עצמו לקום ממטתו ליטול ידיו ג' פעמים, כדי שיוכל לברך את הברכה בפיו.

והניף ידו שנית (סימן רכ"ז ס"ק ט"ו) לגבי ברכת רעמים וברקים בלילה, וכתב בזה שמי שאינו יכול לקום ממטתו ליטול את ידיו, אל יברכנה בפיו, אלא ירהר אותה בליבו, והנוהג לברך אותה בלא שם ומלכות, יאמר אותה בפיו, כיון שאין מזכיר בה שם ומלכות.

ברם, דעת האליה רבה (סימן ס"ב ס"ק ד') שרשאי לקנח ידיו באישון לילה בכל מידי דמנקי, ויברך את הברכה בפיו.

וראיתי שבילקוט יוסף (חלק ג', סימן רכ"ז עמוד תרכ"ג) כתב, שאם שמע רעמים בלילה ואין לו שהות ליטול ידיו, שהרי צריך לברך את הברכה תוך כדי דיבור לשמיעת הרעמים (וראה שו"ע סימן רכ"ז סעיף ג'), או שטורח הוא בשבילו לקום

ממטתו באישון לילה ואפילה ליטול ידיו – ישפשף ידיו בסדין, או בכל כיוצא בזה, ורשאי לברך את הברכה בפיו, וראה שכן העלה בשו"ת אוצרות יוסף (חלק א', סימן ט"ז עמוד ס"א), ואכמ"ל.

ל. שו"ת שרגא המאיר (חלק ז' סימן ה') נשאל על זה, והעלה – שיספור ספירת העומר בשעה שנזכר בזה, כדי שלא יפסיד את הברכה, ואל ידחה זאת לבוקר, משום דאפשר שישכח מזה, ולא יספור כלל את מנין אותו יום, ונמצא שהפסיד מלברך מכאן ולהבא. וראה שכן העלה במקור חיים (סימן רל"ט).

ולפום ריהטא היה נראה לומר שאל יספור ספירת העומר בין המפיל לשינה, כיון שאין זה צורך גדול ומוכרח, שהרי קיימא לן שאם יספור למחרת בבוקר את מנין הימים, יהא רשאי מכאן ולהבא לספור עם ברכה, וראה שו"ע סימן תפ"ט סעיף ז', ומשנה ברורה ס"ק ל"ד, ואם כן למה יפסיק בזה בין המפיל לשינה.

אלא שזה אינו, שהרי כבר כתב הרב תוספות חיים על החיי אדם (כלל ל"ה אות ה'), ז"ל: כי באמת מצד הדין מותר להפסיק בדיבור אחר ברכת המפיל וכו', דבודאי מי שיכול ליהרר שלא להפסיק אחר

תפילת רבי נחוניא

יד. מי שברך המפיל בשם ומלכות, ואף קרא את סדר קריאת שמע שעל המיטה, וקודם שנרדם נזכר ששכח לומר את תפילת רבי נחוניא בן הקנה אחר גמר לימודו^{לא}, יאמר אותה אז בשעה שנזכר, ואין לחוש בזה להפסק בין המפיל לשינה^{לב}.
ויש שהורו שלא יאמר אותה בפיו, אלא רק יהרהר אותה בליבו^{לג}.

סעודת מלוה מלכה

טו. מי שבמוצאי שבת קודש בירך ברכת המפיל בשם ומלכות, ואף קרא את סדר קריאת שמע שעל המיטה, ולאחר מכן נזכר שלא סעד סעודת מלוה מלכה – יאכל בעת שנזכר בזה, ואין הדבר נחשב להפסק בין ברכת המפיל לשינה^{לד}. ומכל מקום טוב ונכון שקודם שישוב לישון יאמר

•• אבן השתיה ••

שברכת המפיל היא ברכת השבח וההודאה שרשאי להפסיק אחריה, ומה שנהגו שלא להפסיק אחר המפיל הוא מצד מנהג וחומרא בלבד, ולעומת זאת תפילת רבי נחוניא בן הקנה היא חובה.

וכבר כתב התוספות חיים על החיי אדם (וכלל ל"ה אות ה'), ז"ל: כי באמת מצד הדין מותר להפסיק בדיבור אחר ברכת המפיל וכו', דבודאי מי שיכול ליזהר בזה שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח כלל על זה לבטל על ידי זה איזה ברכה וכו', ואין לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

לג. כן אמר לי מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

לד. תפילה כהלכתה (פרק כ' הערה כ"ח), וטעמו – כי דבר זה נחשב לצורך נחוץ

הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים בזה, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח כלל על זה, לבטל על ידי זה איזה ברכה וכו', ואין צריך לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

ולפי זה, הן אמת שאם יספור למחרת בבוקר, יהא רשאי לספור מכאן ואילך בשאר הימים, אלא שבדרך זו הפסיד את הברכה של אותו לילה, ולמה יבדה חומרות מליבו להפסיד ברכה בעבור מנהג.

לא. בגמרא (ברכות כח:) מובא שרבי נחוניא בן הקנה תיקן לומר תפילה בכניסתו וביציאתו מבית המדרש, וראה שהביא השו"ע זאת להלכה (סימן ק"י סעיף ח'), שביציאתו יאמר: מודה אני לפניך ה' אלוקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש.

לב. במשנה ברורה (סימן ק"י ס"ק ל"ו) כתב בשם הרמב"ם שתפילה זו היא חובה, ולפי זה כתבנו שיאמר אותה אף אחר המפיל וקריאת שמע, וסיבת הדבר כיון

פרשה ראשונה של קריאת שמע לה.

קריאת ספר – שמיעת קלטת

טז. מעיקר הדין רשאי אחר שקרא את סדר קריאת שמע שעל המיטה לקרוא ספר בעיניו, או להאזין לקלטת אף שאינם של דברי תורה, ואין זה הפסק בין ברכת המפיל לשינה לו, אולם טוב ונכון שלא יעשה כן, אלא ישתדל להסמיך את הקריאת שמע לשינה ככל האפשר לו.

..אבן השתיה ..

שרשאי להפסיק בעבורו בין ברכת המפיל לשינה, ע"כ.

ל"ה, וכן הביא בספר תפילה כהלכתה (פרק כ' סעיף י"ז).

ומלבד זאת, דע כי דעת רוב הפוסקים שברכת המפיל היא ברכת השבח והודאה על מנהג העולם, ולכן אין צריך להסמיך אותה לעשיה.

ונראה להוכיח כן מדברי הרב מעם לועז (בראשית, חלק ב' עמוד תקנ"ח), ז"ל: יש לומר תחילה (בק"ש שעל המיטה) מה שחובה לומר ואחר כך יעשן, ואף על פי שאין להפסיק בין המפיל לשינה, זהו רק בדיבורים, או לאכול ולשתות, אבל בזה (בעישון) – אין איסור, עכ"ל.

וראה בתוספות חיים על החיי אדם וכלל ל"ה אות ה' שכתב שהמתבונן בטור ובשו"ע יחזה שלא כתבו שאסור לאכול ולשתות או לדבר אחר ברכת המפיל, ומה שנוהרים בזה העולם, הוא מחמת מנהג וחומרא, ופשיטא שאין לבטל מחמת חומרא זו, דין או הלכה ואפילו מדברי סופרים.

ונראה שהוא הדין לכאורה כשיושב דומם ורק מעיין בספר בעיניו, או שמאזין לקלטת וכיו"ב דשרי ואין זה הפסק, וכן משמע קצת מכנסת הגדולה (סימן רל"ט, הגהות הטור) שכתב דאם יושב ודומם בין המפיל לשינה, ואפילו זמן הרבה אין זה הפסק, עיי"ש.

לה. כי ראוי להסמיך אמירתה לשינה ככל האפשר, ואף ראוי להרדם מתוך אמירתה, וכן כתב בזה הרמ"א (סימן רל"ט סעיף א'), וכמו שמצינו שרבי זעירא היה קורא קריאת שמע על מטתו כמה וכמה פעמים עד שהיה שוקע בשינה וירושלמי, ברכות א, א.

לז. רמ"א (סימן רל"ט סעיף א'), ז"ל: ואם קרא קריאת שמע ולא יוכל לישן מיד, אז חוזר וקורא כמה פעמים (ק"ש) זה אחרי זה עד שישתקע בשינה, ושיהיה קריאתו סמוך לשינתו, עכ"ל.

לו. שו"ת משנה הלכות (תניינא, או"ח – סימן ל"ד), ושו"ת דברי שלום (חלק ו', סימן

וראה בירושלמי (ברכות א, א) שרבי זעירא היה קורא קריאת שמע על מטתו

ואם רוצה לשמוע קלטת או לעיין בספר שהם של דברי תורה, אחר שקרא קריאת שמע שעל המיטה, רשאי לנהוג כן לכתחילה לח.

עישון

יז. מי שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות, ואף קרא את סדר קריאת שמע שעל המיטה – רשאי לעשן אחר כך, ואין זה הפסק בין ברכת המפיל לשינה לט.

שינוי מקום

יח. רשאי לברך ברכת המפיל ולקרוא את סדר קריאת שמע שעל המיטה בחדר אחד, ואחר כך ילך לישון בחדר אחר, ואין לחוש בזה להפסק, וכן אין לאסור זאת מחמת שינוי מקום מ.

•• אבן השתיה ••

שוב ושוב עד שהיה נרדם מתוך אמירתה, ונהג כן מטעם שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה.

לח. דהא כתב המגן אברהם וסימן רל"ט ס"ק ו' שאם מהרהר בדברי תורה אחר שקרא קריאת שמע שעל המיטה – שפיר דמי, ומטעם זה אמרו בגמרא וברכות ה. שתלמיד חכם, אינו צריך לאומרה, כי מהרהר בתורה תדיר.

לט. מעם לועז ובראשית, ויצא עמוד תקנ"ח, ז"ל: ברכת המפיל היא אחת ממאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום, ולא כפי שרגילים אחרים שבשעה שהם הולכים לישון הם מדליקים המקטרת של הטבק ושוכבים לישון בלי קריאת שמע, לכן יש לומר תחילה מה שחובה לומר, ואחר כך יעשן, ואף על פי שאין להפסיק בין המפיל לשינה, זהו רק בדיבורים או לאכול ולשתות, אבל בזה אין איסור, עכ"ל.

מ. בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א' סימן קצ"ח) נשאל על נידון זה, האם אפשר לברך המפיל ולקרוא קריאת שמע שעל המיטה בחדר אחד, ואחר כך ילך לישון בחדר אחר, או שמא נחשב הדבר לשינוי מקום ואסור, והשיב וז"ל: ומסברא נראה שלא מצינו דין שינוי מקום אלא בברכת הנהנין או המצוות שיסודם על החפץ גופא, אבל ברכת הודאה צריך לכתחילה לסמוך, אבל לא מצינו בזה דין שינוי מקום, עכ"ל.

קם ממטתו קודם שנרדם

יט. מי שברך ברכת המפיל בשם ומלכות וקרא את סדר קריאת שמע שעל המיטה ולא נרדם כלל, וקם ממטתו לצורך ענייניו או לצורך עניינים אחרים, ואפילו יצא מביתו, כשיחזור לישון אין צריך לברך שוב את ברכת המפיל בשם ומלכות, אלא טוב ונכון שיאמר אותה בלא שם ומלכות, ויקרא פרשה ראשונה של קריאת שמע, ופסוק בידך אפקיד רוחי, וישן מא.

..אבן השתיה..

מא. פתח הדביר וסימן רל"ט ס"ק ג', ז"ל:

הוה עובדא באחד ממשרתי ציבור, בלילה אחד שאחר שבירך ברכת המפיל וקרא קריאת שמע, והוא ער שוכב על מטתו ודומם, שלחו לו גדולי הציבור לקרותו לשירותם, והוכרח לקום ממטתו ולעמוד לפני העדה לשרתם, וילך אנה ואנה בשווקים וברחובות כמו שעה אחת, וכשגמר שירותם חזר לביתו לישון, ולשאל הגיע אם צריך לחזור ולברך ברכת המפיל ולקרות קריאת שמע, דהברכה ראשונה שבירך אפשר דאזדא לה, כי יקום והתהלך בחוץ והפסיק בדיבור, ונמצא היתה ברכתו מופלגת מהשינה, או דילמא אינו צריך לחזור, עכ"ל השאלה.

וראה שתחילה צידד שיחזור לברך המפיל בשם ומלכות כיון שהסיח דעתו מן השינה, וכבר עבר זמן רב בין ברכת המפיל לשינה, אלא שדחה זאת ונימוקו עימו כי ברכת המפיל נתקנה על סדרו של עולם, ועל כן אף כשהיתה מופלגת זמן רב מהשינה, אינה לבטלה.

וסיים, ז"ל: הכלל העולה, שזה האיש דנידון דידן כשפנה מעסקיו וחזר

ויעויין בכף החיים – פלאג'י סימן ט' סעיף ו', שלכאורה משמע הימנו להיפך, וצ"ע.

וראה שגם בשו"ת ציץ אליעזר וחלק ז' סימן כ"ג אות ג' דן בזה, ומסקנתו להתיר זאת.

וראיתי בספר הליכות שלמה – מתורת הגרש"ז אויירבך זצ"ל ותפילה – פרק י"ג הערה כ"ד) שהתיר לבחורי ישיבה לברך ברכת המפיל ולקרוא את סדר קריאת שמע שעל המיטה בבית המדרש כדי שיאמרו אותה בנחת ובכוונה, ואחר כך ילכו לישון בחדרם, ואין לחוש בזה לשינוי מקום והפסק.

ודע שבשו"ת רבבות אפרים וחלק א' סימן ק"פ הביא בשם ספר זה השולחן שבאופן שמברך המפיל בחדר אחד, ורוצה לישון בחדר אחר, צריך שיכוין בדעתו על זה בברכת המפיל. וחלק עליו בזה, ונימוקו עימו שהרי אין מברך המפיל על מה שישן בחדר זה או אחר, אלא זוהי ברכה כללית על השינה שקבע הקב"ה בעולם, ולפיכך רשאי לברך הכא ולישון התם, ואין בזה כל חשש.

נרדם לזמן מועט

כ. מי שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות ונרדם לזמן מה, ואפילו נרדם לזמן מועט (דקות ספורות), אם התעורר לאחר מכן, שוב אינו אסור באכילה ושתייה או דיבור וכל כיוצא בזה מב. ומכל מקום אם רוצה לישון אחר כך, ראוי שקודם שיישן יחזור ויקרא פרשה ראשונה של קריאת שמע מג, [וראה הערה מד].

קודם תיקון חצות

כא. הנוהגים לומר תיקון חצות בכל לילה:
א) כשנשאר ער עד חצות הלילה, ינהג כסדר הזה – זמן מה קודם חצות

•• אבן השתיה ••

החזו"א לצורך נישואין, והמדוברת ואחיה הגאון רבי מאיר קרליץ זצ"ל נתאחרו מלבוא, ומחמת עייפותו ברך המפיל בשם ומלכות ונפנה לישון, ואז הודיעוהו שהם הגיעו, ובלית ברירה רמז לאחיה שכבר ברך המפיל בשם ומלכות, ועל כן יישן מעט כדי לא להפסיק בינה לשינה, ואחר זמן מה יקיץ ויפגשו כמוסכם, [ראה סיפור זה בהרחבה לקמן בפרק י"ב – עובדות והנהגות. עמוד רס"ב].

מג. ראה מה שכתבנו לעיל בפרק זה הערה י"ג.

מד. דע כי בהערות בית ברוך על החיי אדם (כלל ל"ה הערה ט') כתב שאם בשעה שעלה על יצועו בפעם הראשונה, ידע שיקום באמצע שינתו לדברים מסויימים, ואחר כך ישוב לישון פעם שנית, ראוי שבעת שמברך את ברכת המפיל יכוין לפטור את ב' השינות שיישן, ומכל מקום אם לא כיוון כן, פשוט שאל יברך המפיל ב' פעמים.

לישן על מטתו, יחזור לקרות קריאת שמע, ופסוק בידך אפקיד רוחי, ולא ברכת המפיל, אפילו הסיח דעתו. ועל צד היותר טוב – אם הסיח דעתו, יאמר אותה בלא הזכרת שם ומלכות, לא בתחילה ולא בסוף.

מב. תפילה כהלכתה ופרק כ' סעיף י"ח הערה ל"א) בשם הגר"פ שיינברג שליט"א, וכן הובא בספר פסקי תשובות (חלק ב', סימן רל"ט עמוד תתקפ"ט), וכן הביא בספר שאלת רב (חלק ב' פרק כ"א תשובה כ"ט) בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

ונראה שטעם הדבר הוא שכיון שישן זמן מה, אם כן נמצא שהסמיך שינה לברכת המפיל, ומה שקם אחר כך ונפנה לענייניו, אין זה הפסק, והיתר זה הוא אף למחמירים ואוסרים לעשות הפסק בין המפיל לשינה.

ויש בנותן טעם להזכיר כאן המעשה שאירע עם מרן הסטיפלר זיע"א שהיה צריך להתראות עם אחות מרן

יאמר את סדר קריאת שמע שעל המיטה^{מה}, ויאמר בו את ברכת המפיל בלא שם ומלכות^{מו}, ויאמר בו את הוידוי, ואחר כך יאמר את התיקון חצות, ואל יאמר בו את הוידוי^{מי}. וקודם שיעלה לישון, טוב שיאמר שוב את ברכת המפיל בלא שם ומלכות^{מה}, ויקרא פרשה ראשונה של קריאת שמע^{מט} ויישן.

ב) ואם רוצה לישון מתחילת הלילה על מנת לקום בחצות הלילה לומר

..אבן השתיה..

שאינו מתכוין לישון לאלתר, ולכן אין ראוי לברך אותה בשם ומלכות.

מז. כיון שכבר אמר אותו לפני כן בסדר קריאת שמע שעל המיטה ואין ראוי להתוודות ב' פעמים בסמיכות זה לזה, דהוי ככלב השב על קיאו. וכן כתב לי הרה"ג שריה דבליצקי שליט"א.

מח. מגן אברהם (סימן ו' ס"ק ח') בשם ספר סדר היום, ועיי"ש במחצית השקל, וכן תמצא בשערי תשובה (סימן ו' אות ז'), וכן כתב לי הרה"ג שריה דבליצקי שליט"א.

ויאמר אותה בלא שם ומלכות כיון שהוא כבר אחר חצות הלילה, ועל פי תורת הסוד אין לברך אותה אז, וראה עוד מה שכתבנו בענין זה בדין המפיל אחר חצות הלילה, ראה פרק ו' סעיפים א'-ג'.

מט. רמ"א (סימן רל"ט סעיף א') שראוי להרדם מתוך אמירת קריאת שמע, וכעין שמצינו שרבי זעירא היה קורא את הקריאת שמע כמה וכמה פעמים עד שהיה שוקע בשינה מתוך אמירתה וראה ירושלמי ברכות פ"א, ה"א, וכן כתב לי הרה"ג שריה דבליצקי שליט"א.

מה. בכף החיים (פלאג'י - סימן ג' סעיף כ"ט) כתב שיקדים לומר את סדר קריאת שמע שעל המיטה קודם שיאמר התיקון חצות, ונראה שסיבת הדבר היא כי על פי הסוד צריך לקרוא את סדר קריאת שמע שעל המיטה מעט קודם חצות הלילה, כדי לעשות בעת ההיא את התיקון הנפעל על ידה לצורך היחוד והזיווג הנעשה בשמים אז, וכידוע לחכמי הסוד, וכן תמצא בבן איש חי (שנה א', פקודי סעיף י"ד), ובכף החיים (סימן רל"ט ס"ק ח').

ולעומת זאת, ראוי לומר את תיקון חצות בחצות הלילה ואילך ולא לפני כן, כיון שאז מתעוררת הבכיה למעלה בשמים על חורבן בית המקדש והגלות, ותמצא שכן הוא בשער הכוונות ודרושי הלילה, דרוש תיקון חצות, דף נ"ב ט"ד, וביוסף אומץ (יוזפא - סימן כ"א), ובשערי תשובה (סימן א' אות ו') בשם אגרת הרב משה זכותא, וכן משמע גם מהמשנה ברורה (סימן תקס"ה ס"ק י"ב).

ועל כן הסדר הנכון הוא שיאמר תחילה את סדר קריאת שמע שעל המיטה, ואחר כך יאמר את התיקון חצות.

מו. כן כתב לי הרה"ג שריה דבליצקי שליט"א. ונראה שסיבת הדבר כיון

תיקון חצות, ינהג כסדר הזה:

בתחילת הלילה קודם שיישן יאמר את סדר קריאת שמע שעל המיטה במלואו, ויברך בו את ברכת המפיל בשם ומלכות, וגם יאמר בו את הוידוי.

ובחצות הלילה יקום ויאמר את התיקון חצות עם הוידוי^י, וכשישוב לישון שנית אין צריך לומר דבר נא.

ויש שכתבו שטוב שיהרהר את ברכת המפיל בליבו, או שיאמר אותה בלא שם ומלכות^ב, ויקרא פרשה ראשונה של קריאת שמע^ג ויישן.

תשמיש המיטה

כב. המשמשים מיטתם תחילה ואחר כך ישנים את שינת הלילה, ינהגו כסדר הזה: תחילה יקיימו את המצוה, ואחר כך יקנחו עצמם^ד, ויטלו ידיהם^ה,

..אבן השתיה..

נ. אף על פי שכבר התודה בעת שקרא קריאת שמע על מטתו, עם כל זה יתודה שוב בעת אמירת התיקון חצות, כיון שישן בינתיים וגם עבר זמן גדול בין הוידוי שהתודה בתחילת הלילה לוידוי שבתיקון חצות, וכן אמר לי הרה"ג שריה דבליצקי שליט"א.

הביא בשם אשל אברהם (סימן רל"ט) שיהרהר אותה בליבו.
ג. רמ"א (סימן רל"ט סעיף א'), שראוי להרדם מתוך אמירת קריאת שמע, שנאמר: אמרו בלבבכם וזו ק"ש שנאמר בה על לבבך על משכבכם ודומו סלה, וכמו שמצינו שרבי זעירא היה קורא את קריאת שמע כמה וכמה פעמים עד שהיה שוקע בשינה.

נד. משנה ברורה (סימן רל"ט ס"ק ה'), ז"ל: ואם צריך לשמש מטתו, ירחץ עצמו מהש"ז שעליו ויטול ידיו ואחר כך יקרא וכו', עכ"ל. וכן הוא בערוך השולחן (סימן רל"ט ס"ק ו'), ובספר בית ברוך (ועל החיי אדם – כלל ל"ה הערה ה') כתב שמסתמא כשאין לו מים, מותר לו לקרוא קריאת שמע על ידי שיקנח עצמו, עיי"ש.

נה. מגן אברהם (סימן רל"ט ס"ק ד'), וכן הוא בערוך השולחן (סימן רל"ט סק"ו)

נא. זכור לאברהם (אות ב'), כיון שברכת המפיל שברך בתחילת הלילה, פוטרת את כל הלילה. וכן הוא בשו"ת אור לציון (חלק ב', פרק מ"ו תשובה ס"ו), וכן כתב לי הרה"ג שריה דבליצקי שליט"א.

נב. בספר קומי רני (סימן י"ט) הביא בשם תפילה לדוד (ועמאר – דף פ' ע"ב) שצריך לחזור ולברך שוב את ברכת המפיל.

אולם כבר חלקו עליו בזה, וראה שבשו"ע הרב (סימן ו' סעיף ח') כתב לאומרה שוב בלא שם ומלכות, ובספר ויברך דוד

ויברכו את ברכת המפיל^{נו}, ויאמרו את סדר קריאת שמע שעל המיטה^{ני}, ויישנו.

ואם חוששים שאחר המצוה ירדמו מיד או שמא יתעצלו ולא יאמרו אז את סדר קריאת שמע שעל המיטה, רשאים לברך המפיל ואף לקרוא את סדר קריאת שמע שעל המיטה קודם המצוה^{ניח}.

תשמיש באמצע הלילה

כג. המשמשים מטתם באמצע הלילה, ורוצים לישון עד אז, יקראו את סדר קריאת שמע שעל המיטה ואף יברכו את ברכת המפיל בשם ומלכות

.....אבן השתיה.....

בצוואת רבי אליעזר הגדול שנראה גם מדבריו כן.

ודע^{דברי יוסף} שהגאון יעב"ץ חלק בזה וס"ל שרשאי לברך המפיל קודם התשמיש, כיון שברכה זו פוטרת הנאת תשמיש, וזה נכלל במה שאומר בה: ותהא מטתי שלימה לפניך.

ויעויין בספר אמת ליעקב (קמניצקי, סימן רל"ט) שלמד ברמב"ם (תפילה פ"ז) שדעתו שיקרא הקריאת שמע שעל המיטה קודם התשמיש, ולמד כן ממה שכתב הרמב"ם, ז"ל: כשיכנס אדם למטתו לישון בלילה, מברך המפיל וכו', וקורא פרשה ראשונה מקריאת שמע וישן, **ואפילו אשתו עימו וכו', ואחר כך יישן**, עכ"ל.

נח. ראה כף החיים (סימן רל"ט ס"ק י') שהביא דיעות לכאן ולכאן, אם לשמש תחילה ואחר כך יקרא סדר קריאת שמע שעל המיטה, או להיפך, וסיים בזה הלשון: ונראה דהכל לפי מה שהוא אדם, עכ"ל. דהיינו שאם חושש שאחר המצוה לא יאמר הק"ש, רשאי להקדים האמירה קודם התשמיש.

ובמשנה ברורה (סימן רל"ט ס"ק ה). ובשערי תשובה (סימן ד' אות י"ב) כתב שמה שהצריכו נטילת ידיים אחר תשמיש, הוא מחמת טומאה.

ובאופן הנטילה – ראה במשנה ברורה (סימן ד' ס"ק ל"ח-ל"ט) שלכתחילה יטול ידיו עד הפרק, ואין צריך ליטול ג' פעמים את ידיו, ויש שהחמירו בזה שיטול ג' פעמים.

נו. ואם יברך המפיל בשם ומלכות אחר חצות הלילה, או לאו, ראה דברינו בפרק ו' סעיפים א'-ג'.

נז. מגן אברהם (סימן רל"ט ס"ק ד'), וכן הוא במשנה ברורה ושם, ס"ק ה', ובכף החיים (שם, ס"ק י').

ונראה שסיבת הדבר היא כי צריך להסמיק הקריאת שמע לשינה ככל האפשר, וכדכתב בזה דרכי משה (הארוך – סימן רל"ט), ז"ל: בירושלמי (ברכות א, א) רבי זעירא הוי קרי קריאת שמע והדר קרי כמה פעמים עד שהיה משתקע בשינה, מכאן משמע שקריאת שמע צריך שיהא סוף קריאתה סמוך לשינה, עכ"ל. ויעויין

קודם שיישנו^ט, [וראה הערה^ס], ואחר המצוה ינקו עצמם^{סא} ויטלו ידיהם^{סב}, ויקראו פרשה ראשונה של קריאת שמע ויחזרו לישון^{סג}.

נתאוה לתשמיש

כד. מי שברך את ברכת המפיל בשם ומלכות, ואף קרא את סדר קריאת שמע שעל המיטה, ואחר כך נתאוה לשמש מטתו, רשאי לשמש מטתו ואין לחוש בזה להפסק^{סד}. וטוב ונכון שאחר התשמיש יקנח עצמו^{סה},

..אבן השתיה..

לשינה, וכמו שכתב בזה הרמ"א וסימן רל"ט סעיף א'.

סד. כף החיים וסימן רל"ט ס"ק י"א, וכן הביאו להלכה גם בבית ברוך על החיי אדם (כלל ל"ה הערה ה'), ובספר דרכי טהרה (עמוד רט"ז).

ונראה סמך לזה מתוספות חיים (על החיי אדם, כלל ל"ה אות ה'), ז"ל: כי באמת מצד הדין מותר להפסיק בדיבור אחר ברכת המפיל וכו', שהרי הטור והשו"ע לא הביאו כל דין זה וכו', ואין זה אלא מנהג, ועדיף יותר לעבור על המנהג מלעבור חס ושלום על דברי סופרים וכו', דבודאי מי שיכול ליזהר שלא להפסיק אחר הברכה, טוב לקיים דברי המחמירים, אבל אם אינו יכול ליזהר, אין להשגיח כלל על זה וכו', ואין לבדות חומרות מליבו, עכ"ל.

ולפי זה נראה ודאי שרשאי לשמש מטתו, ואל יחוש להפסק בין המפיל לשינה, דאי לאו הכי איכא למיחש לשז"ל, או להרהורים רעים ונמצא נכשל באיסור ודאי בעבור חומרא, וזוהי חומרא המביאה לידי קולא.

סה. ראה לעיל בפרק זה הערה נ"ד.

נט. צוואת רבי אליעזר הגדול (סוף פרקי דרבי אליעזר), ז"ל: בני, הוי זהיר בקריאת שמע על מטתך ולקדש עצמך לבוראך וכו', ולאחר שתקדש עצמך בזה, אל תספר בדברים בטלים, ואל תעסוק עם אשתך בדבר אחר וכו', וכשתעמוד משינתך בחצות הלילה, אז תספר עם אשתך בקדושה, עכ"ל.

ויעיין בשו"ת אז נדברו (חלק ג' סימן נ"ד) שכתב להוכיח כן מהכנסת הגדולה (סימן רל"ט, הגהות הטור).

ס. בספר יפה ללב (סימן רל"ט ס"ק ד') כתב שאם הוא עת הזיווג, ראוי שכשיאמר את ברכת המפיל, יכוין בה שיזכה ה' ותהא מטתו שלימה כמטתו של יעקב אבינו, שלא יצא פסול מזרעו, ע"כ.

ובאבודרהם (סדר ק"ש על מטתו) כתב שיכוין זאת במילים: ותהא מטתי שלימה לפניך.

סא. ראה מה שכתבנו בסעיף הקודם, הערה נ"ד.

סב. ראה מה שכתבנו בסעיף הקודם, הערה נ"ה.

סג. כף החיים וסימן ר"מ ס"ק ד', וטעם הדבר כדי להסמך קריאת שמע

ויטול ידיו ויקרא פרשה ראשונה של קריאת שמע ס"ז.
ויש שכתבו שיאמר גם את ברכת המפיל בלא שם ומלכות ס"ח.

יתעצל אחר התשמיש

כה. אדם שרגיל לומר בכל לילה את סדר קריאת שמע שעל המיטה הארוך,
עם כל הפסוקים והמזמורים (כמובא בסידורים), ורוצה לשמש מטתו קודם
שיישן, אך חושש שאחר המצוה יתעצל מלומר את סדר קריאת שמע
שעל המיטה במלואו כמנהגו בכל לילה, רשאי לומר קודם המצוה את
כל הפסוקים והמזמורים חוץ מברכת המפיל וקריאת שמע שיאמר אחר
המצוה ס"ט.

טבילת עזרא

כו. המקפידים על טבילת עזרא אחר שמשמשים מיטתם, ואינם אומרים
דברי קדושה עד שיטבלו, יקראו בתחילת הלילה את סדר קריאת שמע
שעל המיטה, ואף יברכו את ברכת המפיל בשם ומלכות ויישנו זמן מה,
ואחר כך יקומו ויעשו המצוה ע'.

•• אבן השתיה ••

סו. ראה לעיל בפרק זה הערה נ"ה. התשמיש יאמר פרשת שמע ופסוקי רחמי,

ואפשר להחמיר לומר עוד פעם המפיל בלא
חתימה ופתיחה.

סז. ראה לעיל בפרק זה הערה י"ג והערה
ס"ג.

סט. כן משמע מהמשנה ברורה וסימן רל"ט
ס"ק ה'.

סח. בית ברוך על החיי אדם וכלל ל"ה הערה
ה', ז"ל: אם דעתו לשמש אחר השינה
ואמר ברכת המפיל ונמלך לשמש קודם
השינה מאיזה סיבה הכרחית וכו', אחר

ע. כן משמע משו"ת קנין תורה וחלק ו' סימן
קמ"ה).

פרק ח

קריאת שמע שעל המיטה – במועדי השנה

ליל שבת

א. גם בשבת צריך לקרוא את סדר קריאת שמע שעל המיטה קודם שינתוא, ויאמר אותו בכוונה גדולה, שעל ידי זה יכול לתקן את אשר קלקל, שגדול כוח התשובה עם זכות השבת^ב.

מה יאמר?

ב. וכשאומר בליל שבת את סדר קריאת שמע שעל המיטה:
א {רשאי לומר את נוסח: רבונו של עולם הריני מוחל וסולח לכל

.....אבן השתיה.....

טפי, כמו שכתב (בסימן רס"ז) בשם רבי נטרונאי, עכ"ל.

וראה שגם הפרישה (סימן רס"ז אות ג') כתב דמה שאמרו שהשבת שומרת, היינו דוקא מן האויבים, אבל מן המזיקים צריך שמירה ובפרט בליל שבת שהוא במזל שבתאי ושכיחי מזיקים טפי.

והוסיף עוד טעם בזה, דמה שאמרו שאין צריך שמירה בשבת, שזכות השבת

שומרת, הוא דוקא למי שמשמרים אותה כראוי, אבל אנו אין משמרים אותה כראוי, שהרי אילו באמת היינו משמרים אותה כראוי כבר היינו נגאלים, וכמאמרם ז"ל (שבת ק"ח:): אם ישראל משמרים שתי שבתות, מיד נגאלים, ומכיון שעדיין לא זכינו לשומרה כראוי, הילכך אין אנו יכולים לסמוך שהשבת תשמור עלינו, ועל כן צריכים אנו לקרוא את סדר קריאת שמע שעל המיטה אף בלילי שבת.

ב. ספר לקראת שבת ופרק י"ח הערה 109) בשם דבר בעיתו.

א. טור (או"ח, סימן ר"פ), וז"ל וקורא קריאת שמע כבשאר הלילות, עכ"ל. וכן הוא בלבוש ולבוש החור, סימן ר"פ, ובהגהות מוהר"א אזולאי (שם, אות א'), וכן כתב כף החיים (סימן ר"פ ס"ק ה'), והוסיף שכן הדין לפי האריז"ל והמקובלים, דכמעשהו בחול – כן מעשהו בשבת, דכולו רומז אל אורות העליונים, וכן הסיק בזה בפתח הדביר וסימן ר"פ ס"ק א').

וראה שהב"ח (סימן ר"פ) ביאר את כוונת דברי הטור בזה, וז"ל: נראה דרצונו לומר, אף על פי שבתפילה אין אומרים (בהשכיבנו) – **ושמור צאתינו**, ואין חותמין **בשמור עמו ישראל לעד**, לפי שבשבת אין צריכין שמירה, שהשבת שומר, ולכך אומרים פסוק (שמות ל"א, ט"ז): ושמרו בני ישראל את השבת, כדלעיל סימן רס"ז, אותה השמירה אינה אלא מן האומות וכו', אבל קריאת שמע שעל מטתו, דהיא לשומרו מן המזיקים, צריך לאומרו אף בשבת, ואדרבה בליל שבת שכיחין מזיקים